

12. Кравченко Л.М. Неперервна педагогічна підготовка менеджера і освітнього лідера : монографія / Л.М. Кравченко. – Полтава : Техсервіс, 2006. – 420 с.
13. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. І.А. Зязюна. – К. : ВІПОЛ, 2000. – 636 с.
14. Палагнюк В.В. Професійна адаптація викладача ВНЗ: підходи до аналізу / В.В. Палагнюк // Вісник ХНПУ ім. Г. С. Сковороди. Психологія. – Харків : ХНПУ, 2011. – Вип. 38. – С. 52–60.
15. Румянцева Е. Как найти идеального сотрудника / Е. Румянцева. – М. : Вершина, 2007. – 114 с.
16. Світлична В.М. Управління процесом розвитку професіоналізму вчителя в умовах інноваційної діяльності навчального закладу / В.М. Світлична // Завучу. Усе для роботи. – 2012. – № 3–4 (75–76). – С. 2–10.
17. Сологуб А. Діяльність вчителя: готовність до інновацій / А. Сологуб, А. Остапчук // Завуч. Шкільний світ. – 2006. – №10. – С. 28–34.
18. Сорочан Т. Створити освітній простір професійного розвитку / Т. Сорочан // Управління освітою. – 2010. – №17 (245). – С. 13–15.
19. Шавровська В. Майстер-клас – ефективна форма навчання педагогів / В. Шавровська // Дошкільне виховання. – 2009. – №6. – С. 5.
20. Фрумкин А.А. Психологический отбор в профессиональной и образовательной деятельности / А.А. Фрумкина. – СПб. : Речь, 2004. – 210 с.

УДК 316.447

ТРЕНІНГ «ФОРМУВАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ЗДІЙСНЕННЯ МАЙБУТНЬОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ КАР'ЄРИ»: СТРУКТУРА, ЗМІСТ, ОСНОВНІ ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНІКИ

Л.М. Карамушка

*член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор,
завідувачка лабораторії організаційної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

Т.М. Канівець

*асистент кафедри практичної психології
Чернівецького національного університету імені Ю. Федьковича,
науковий кореспондент лабораторії організаційної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

У статті представлено мету, завдання, зміст та структуру тренінгу «Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри», розробленого на основі технологічного підходу та апробованого в одному із вищих навчальних закладів. Описано інтерактивні техніки, які використовувались у процесі проведення кожної із восьми тренінгових сесій.

Ключові слова: студенти; професійна кар'єра; психологічна готовність; тренінг; інтерактивні техніки.

В статье представлены цель, задачи, содержание и структура тренинга «Формирование психологической готовности студентов к осуществлению профессиональной карьеры», разработанного на основании технологического подхода и апробированного в одном из высших учебных заведений. Описаны интерактивные техники, используемые в процессе проведения каждой из восьми тренинговых сессий.

Ключевые слова: студенты; карьера; психологическая готовность; тренинг; интерактивные техники.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Проблема підготовки майбутніх фахівців до здійснення майбутньої професійної кар'єри є, на наш погляд, однією із найбільш актуальних і, водночас, найменш розроблених у вітчизняній організаційній психології.

Сутність професійної кар'єри, її види, етапи та чинники становлення знайшли певне відображення в роботах західних [21; 22], російських [7; 8; 9; 14] та українських [1; 10; 12; 13; 18; 19] авторів. Але, разом із тим, ці розробки стосуються в основному «дорослої» аудиторії, тобто персоналу, який реально працює в організації. Проблема ж підготовки майбутніх фахівців з означеного напрямку є практично не розв'язаною, зокрема в контексті розробки тренінгових програм.

Мета дослідження: розробити та апробувати тренінг «Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри».

МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Апробація тренінгу «Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри» здійснювалась під час навчання зі студентами старших курсів факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича у другому семестрі 2011–2012 н. р.

Використовувались інтерактивні методи навчання, метод опитування та метод тестів.

Дослідження виконано в рамках наукового проекту лабораторії організаційної психології Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України «Психологічні засади забезпечення організаційного розвитку» (2008–2012 рр., науковий керівник – проф. Л.М. Карамушка).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

1. Мета, завдання, структура та обсяг тренінгу

Мета тренінгу: формування у студентів психологічної готовності до здійснення майбутньої професійної кар'єри.

Завдання тренінгу:

- 1) оволодіння студентами знаннями про сутність професійної кар'єри, її види, етапи та чинники здійснення;
- 2) визначення студентами за допомогою діагностичних методик рівня власної психологічної готовності до здійснення майбутньої професійної кар'єри;
- 3) оволодіння студентами вміннями та навичками, необхідними для здійснення майбутньої професійної кар'єри.

Структура тренінгу. Тренінг «Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри» включає два розділи, які об'єднують 8 тренінгових сесій (див. *табл. 1*).

Перший розділ тренінгу присвячено аналізу сутності професійної кар'єри, її основним видам, етапам здійснення, та чинникам, які впливають на професійну кар'єру. Цей розділ включає 4 тренінгові сесії.

Другий розділ тренінгу стосується загального змісту психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри та висвітлення основних її компонентів (мотиваційного, операційного та особистісного). Цей розділ включає 4 тренінгові сесії. Зазначимо, що для аналізу когнітивного компонента психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри не розроблялась спеціальна тренінгова сесія, оскільки більшість його аспектів було висвітлено прямо або опосередковано в тренінгових сесіях №1–№4.

Таблиця 1

**Структура тренінгу
«Формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»
(54 год.)**

Розділи тренінгу	Компоненти тренінгу
<i>Вступ до тренінгу (2 год.)</i>	
Розділ 1. «Психологічні особливості професійної кар'єри особистості» (16 год.)	<i>Тренінгова сесія 1.</i> «Сутність професійної кар'єри особистості» (4 год.)
	<i>Тренінгова сесія 2.</i> «Види професійної кар'єри особистості» (4 год.)
	<i>Тренінгова сесія 3.</i> «Етапи професійної кар'єри особистості. Роль студентського віку у її здійсненні» (4 год.)
	<i>Тренінгова сесія 4.</i> «Чинники професійної кар'єри особистості» (4 год.)
Розділ 2. «Психологічна готовність студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри» (16 год.)	<i>Тренінгова сесія 5.</i> «Зміст та структура психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри» (4 год.)
	<i>Тренінгова сесія 6.</i> «Мотиваційний компонент психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри» (4 год.)
	<i>Тренінгова сесія 7.</i> «Операційний компонент психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри» (4 год.)
	<i>Тренінгова сесія 8.</i> «Особистісний компонент психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри» (4 год.)
<i>Підведення підсумків тренінгу (2 год.)</i>	
<i>Самостійна робота (18 год.)</i>	

Кожен із розділів, відповідно до технологічного підходу, складається із *трьох блоків*: а) *змістовно-смислового* (розкривається сутність певного феномену); б) *діагностичного* (діагностуються ті чи інші вияви феномену); в) *корекційно-розвивального* (визначаються напрямки та умови корекції та розвитку певних показників, які стосуються досліджуваного феномену) [15].

Обсяг тренінгу складає 54 академічних годин: а) основна частина (аудиторна) – 36 академічних годин (8 тренінгових сесій по 4 акад. год. на кожну сесію; 2 акад. год. – вступ до тренінгу; 2 акад. год. – завершальна частина тренінгу); б) додаткова частина (творчі домашні завдання) – 18 акад. год. (по 2 акад. год. для виконання домашніх завдань після тренінгових сесій № 2–7, до тренінгової сесії № 1 домашнє завдання не виконувалося, оскільки це був початок тренінгу, 4 год. – для виконання завершальної роботи по тренінгу в цілому).

2. Зміст тренінгу

Тепер розглянемо безпосередньо зміст тренінгу (тренінгові сесії, основні компоненти тренінгових сесій та інтерактивні техніки, які реалізувалися в кожному із компонентів).

Вступ до тренінгу:

- *крюголам*: «Знайомство» («Мене звати... Найбільше за все я люблю...»);
- *вивчення очікувань* (заповнення індивідуальних робочих аркушів з наступним груповим обговоренням): «Мої очікування щодо тренінгу» (учасники дають відповіді на такі запитання: «Чому я тут?»;

«Чого я хочу навчитися в результаті проходження цього тренінгу?»; також аналізується емоційний стан учасників тренінгу (у результаті їх відповідей на питання «Мій емоційний стан»);

- *мультимедійна презентація*: «Визначення мети та завдань тренінгу»;
- *групове обговорення*: «Як би нам хотілось організувати нашу роботу сьогодні?» (визначення організаційних питань – тривалість роботи, кількість перерв тощо);
- *«мозковий штурм» (груповий варіант)*: «Визначення правил групової роботи (визначення правил міжособистісної взаємодії та спільної роботи в групі)».

Для розробки вступу до тренінгу використано розробки Л.М. Карамушки [15].

Розділ 1. «Психологічні особливості професійної кар'єри особистості»

Тренінгова сесія 1. «Сутність професійної кар'єри особистості»

Вступ до тренінгової сесії: мета, завдання, організація тренінгової сесії.

Змістовно-смысловий компонент тренінгу: «Аналіз сутності професійної кар'єри особистості»:

- *метод незавершених речень*: «Професійна кар'єра – це...» (кожний із учасників тренінгу ділить аркуш паперу на кількість листочків, які відповідають кількості букв у його короткому імені, і пише на них асоціації, які виникають у нього до слова «професійна кар'єра» [7] (*авторська модифікація*));
- *робота в малих групах (обговорення в групах отриманих асоціацій, їх аналіз, підготовка рисунків)*: «Професійна кар'єра особистості»;
- *міжгрупове обговорення*: «Сутність професійної кар'єри особистості»;
- *мультимедійна презентація (міні-лекція)*: «Зміст та структура професійної кар'єри особистості» (для підготовки презентації використовуються наявні літературні джерела [7; 8; 9]).

Діагностичний компонент тренінгу: «Діагностика «успішної» та «неуспішної» професійної кар'єри особистості»:

- *аналітичне завдання (індивідуальне завдання) (з подальшим внутрігруповим обговоренням)*: «Наведіть приклади «успішної» та «неуспішної» професійної кар'єри особистості, з якими Ви зустрічалися (на прикладі Ваших батьків, рідних, знайомих тощо). Визначте та опишіть основні критерії «успішної» та «неуспішної» професійної кар'єри особистості»;

Корекційно-розвивальний компонент тренінгу: «Умови здійснення «успішної» професійної кар'єри особистості»:

- *творче завдання (робота в парах)*: «Як можна сприяти успішній професійній кар'єрі психолога?» «Як можна запобігти «неуспішній» професійній кар'єрі психолога?»;
- *міжгрупове обговорення*: «Успішна професійна кар'єра психолога: умови досягнення».

Підведення підсумків тренінгової сесії.

Тренінгова сесія 2. «Види професійної кар'єри особистості»

Вступ до тренінгової сесії:

- *мета, завдання, організація тренінгової сесії*;
- *актуалізація позитивного досвіду участі в попередній тренінговій сесії*.

Змістовно-смысловий компонент тренінгу: «Аналіз видів професійної кар'єри особистості»:

- *робота в малих групах*: Творче завдання «Види професійної кар'єри особистості» (за допомогою кольорового паперу, ножиць, клею, олівців необхідно зробити аплікацію видів кар'єри та наклеїти її на ватман. Також можна зробити необхідні підписи, дописати певні характеристики тощо). Можна на вибір аналізувати «загальні» види професійної кар'єри або «специфічні» (які стосуються психологів);
- *міжгрупове обговорення*: «Види професійної кар'єри особистості».

Діагностичний компонент тренінгу: «Діагностика основних видів професійної кар'єри психологів»:

- *«мозковий штурм»*: «Назвіть можливі види професійної кар'єри психологів»;
- *аналітичний виступ тренера*: «Основні види професійної кар'єри психологів».

Корекційно-розвивальний компонент тренінгу: «Основні підходи до вибору адекватному виду професійної кар'єри»:

- *робота в парах*: «Проаналізуйте, який вид професійної кар'єри, як психолога, найбільше підходив би Вам? Чому?»;
- *обговорення в групі*: «Що лежить в основі вибору професійної кар'єри?».

Підведення підсумків тренінгової сесії.

Тренінгова сесія 3. «Етапи професійної кар'єри особистості»

Вступ до тренінгової сесії:

- *мета, завдання, організація тренінгової сесії*;
- *актуалізація позитивного досвіду участі в попередній тренінговій сесії*.

Змістовно-смысловий компонент тренінгу: «Аналіз етапів професійної кар'єри особистості»:

- *аналітична робота в групах*: «Які етапи може проходити людина в процесі здійснення професійної кар'єри?»;
- *презентація результатів роботи в малих групах та їх міжгрупове обговорення*: «Етапи здійснення професійної кар'єри?»;
- *мультимедійна презентація (міні-лекція)*: «Етапи професійної кар'єри особистості» (для підготовки презентації використовуються наявні літературні джерела [8; 9; 14]).

Діагностичний компонент тренінгу: «Роль студентського віку у здійсненні професійної кар'єри особистості»:

- *проведення інтерв'ю з колегою:* «Розробіть план інтерв'ю на тему «Якою Ви бачите роль студентського віку в підготовці до здійснення Вашої майбутньої професійної кар'єри психолога?» та проведіть інтерв'ю зі своїм колегою (колежанкою) в парі. Виступайте по черзі в ролі «інтерв'юера» та в ролі «респондента» Проаналізуйте спільні та відмінні позиції в розробленому плані інтерв'ю та в отриманих даних. Представте свою позицію групі».

Корекційно-розвивальний компонент тренінгу: «Умови підготовки студентів до здійсненні професійної кар'єри особистості в студентському віці»:

- *аналітична робота в групах (з наступним міжгруповим обговоренням):* «Що я можу зробити в студентському віці, щоб надалі бути успішним в професійній кар'єрі психолога?».

Підведення підсумків тренінгової сесії.

Тренінгова сесія 4. «Чинники професійної кар'єри особистості»

Вступ до тренінгової сесії:

- *мета, завдання, організація тренінгової сесії;*
- *актуалізація позитивного досвіду участі в попередній тренінговій сесії.*

Змістовно-смісловий компонент тренінгу: «Аналіз чинників професійної кар'єри особистості»:

- *«дискусія з відкритим закінченням»:* «По один бік дороги» [17]) (авторська модифікація): (Інструкція для учасників тренінгу: «Уявіть собі, що кімната символічно ділиться навпіл за допомогою нитки або тасьми. Зачитують твердження і просять по правий бік стати тих учасників, хто згоден, по лівий – тих, хто не згоден з такими твердженнями»).

Пропонуються такі *твердження*: «Успішність професійної кар'єри обмежена віком...»; «Вищі не готують студентів до професійної кар'єри...»; «Сім'я і професійна кар'єра не співвідносяться між собою...»; «Лише відмінники досягають «висот» у професійній кар'єрі...»; «Для здійснення професійної кар'єри потрібна підтримка...»; «Більш успішними у професійній кар'єрі є чоловіки...»; «Українське суспільство дуже дбає про підготовку фахівців до здійснення майбутньої професійної кар'єри...»; «Успішними в професійній кар'єрі є люди, які мають лідерські якості...».

Слід зазначити, що твердження безпосередньо з проблеми «розбавляються» твердженнями, які не стосуються теми, а стосуються більш широкого кола питань життєдіяльності студентів («Я люблю подорожувати»; «Я люблю ходити на дискотеку»; «Я не люблю морозиво»; «В дитинстві в мене було прізвисько» та ін.).

Обговорення цих питань дає можливість «означити» основні чинники, які впливають на здійснення професійної кар'єри та з'ясувати різні погляди на цю проблему. Суттєву роль при цьому відіграє розміщення учасників тренінгу «по різні боки» дороги («голосування ногами») та «демонстрація» різних точок зору з цієї проблеми;

- *«мозковий штурм» (груповий варіант):* «Які чинники впливають на професійну кар'єру особистості?».

Діагностичний компонент тренінгу: «Чинники здійснення професійної кар'єри психологами»:

- *творча робота в групах:* «Із виділених на попередньому етапі чинників здійснення професійної кар'єри виділіть ті, які є «загальними» для всіх фахівців. Додайте чинники, які є специфічними для здійснення професійної кар'єри психологами».

Корекційно-розвивальний компонент тренінгу: «Як враховувати чинники здійснення професійної кар'єри у процесі навчання у виші?»

- *творча робота в парах:* «Визначити чинники, які діють позитивно та негативно на Вашу підготовку до професійної кар'єри психолога, Як можна «підсилити» дію позитивних чинників? Як можна нейтралізувати дію «негативних» чинників? Які можна для цього використати форми роботи?».

Підведення підсумків тренінгової сесії.

Розділ 2. «Психологічна готовність студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»

Тренінгова сесія 5. «Зміст та структура психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»

Вступ до тренінгової сесії:

- *мета, завдання, організація тренінгової сесії;*
- *актуалізація позитивного досвіду участі в попередній тренінговій сесії.*

Змістовно-смісловий компонент тренінгу: «Сутність психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»:

- *метод незавершених речень:* «Психологічна готовність студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри – це...»;

- *робота в малих групах (з наступним міжгруповим обговоренням):* «Виділіть основні структурні елементи психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»;

- *дискусія:* «Психологічна готовність студентів-психологів до здійснення майбутньої професійної кар'єри: чи має вона якісь особливості?».

Діагностичний компонент тренінгу: «Діагностика психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»:

- *творче завдання*: «На основі аналізу літературних джерел доберіть методики для діагностики психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри (необхідні літературні джерела із психодіагностики різних проблем діяльності персоналу в організації додаються)».

Корекційно-розвивальний компонент тренінгу: «Основні умови формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»:

- *аналітичне завдання*: «Побудуйте модель психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри», використовуючи кольоровий папір, клей, ножиці, фломастери»;

- *міжгрупове обговорення*: «Що є спільного та відмінного у Ваших моделях? Чим це обумовлено?»;

- *аналітична робота в малих групах*: «Які труднощі у Вашій підготовці до здійснення професійної кар'єри психолога Ви бачите? Яка роль вищого навчального закладу у формуванні психологічної готовності студентів-психологів до здійснення майбутньої професійної кар'єри?».

Підведення підсумків тренінгової сесії.

Тренінгова сесія 6. «Мотиваційний компонент психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»

Вступ до тренінгової сесії:

- *мета, завдання, організація тренінгової сесії*;

- *актуалізація позитивного досвіду участі в попередній тренінговій сесії*.

Змістовно-смісловий компонент тренінгу: «Сутність мотиваційного компонента психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»:

- *робота в парах*: «Ради чого я навчаюсь у виші? Як це пов'язано із моєю майбутньою професійною кар'єрою?» (студенти по черзі називають один одному мотиви їх навчання у виші, роблять їх «проекцію» на майбутню професійну кар'єру, шукають спільні та відмінні елементи, потім представляють результати свого аналізу групі);

- *міжгрупова дискусія*: «Мотиви навчання студентів-психологів у виші: чи впливають вони на майбутню професійну кар'єру?».

Діагностичний компонент тренінгу: «Діагностика основних складових мотиваційного компонента психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»:

- *психологічний практикум*: «Діагностика основних мотивів навчання студентів у виші» (за допомогою опитувальника «Мотивація навчання у виші» Т.І. Ільїної), що дає можливість виявити **три групи мотивів: а) мотиви отримання диплому; б) мотиви оволодіння професією; в) мотиви здобуття знань** [2];

- *психологічний практикум*: «Діагностика мотивів до роботи (за допомогою опитувальника «Визначення мотивації до роботи»), що дає можливість дослідити такі основні групи мотивів роботи: фінансові мотиви; мотиви просування в посаді; мотиви змісту роботи; мотиви взаємовідносин з керівниками та працівниками; мотиви досягнення та визнання [20].

Корекційно-розвивальний компонент тренінгу: «Умови розвитку мотивів студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»:

- *робота в малих групах*: Творче завдання «Що може мене спонукати до професійної кар'єри? Як можна досягнути гармонії розвитку мотивів майбутньої професійної кар'єри?»;

- *міжгрупове обговорення*: «Мотиви студентів-психологів до здійснення майбутньої професійної кар'єри: у чому має полягати їх особливість, порівняно з іншими фахівцями? Як сформувані адекватні мотиви навчання у студентів-психологів?».

Підведення підсумків тренінгової сесії.

Тренінгова сесія 7. «Операційний компонент психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»

Вступ до тренінгової сесії:

- *мета, завдання, організація тренінгової сесії*;

- *актуалізація позитивного досвіду участі в попередній тренінговій сесії*

Змістовно-смісловий компонент тренінгу: «Сутність операційного компонента психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»:

- *аналітичне завдання*: «Яку роль відіграє власна активність студентів до підготовки до здійснення майбутньої професійної кар'єри?»;

- *«мозковий штурм»* (груповий варіант): «Які уміння і навички важливі для студентів у процесі їх підготовки до майбутньої професійної кар'єри? Чи мають студенти-психологи володіти специфічними уміннями та навичками?»;

- *мультимедійна презентація (міні-лекція)*: «Основні складові операційного компонента психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри» (для підготовки презентації використовуються наявні літературні джерела [5; 6]).

Діагностичний компонент тренінгу: «Діагностика основних складових операційного компонента психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»:

- *психологічний практикум*: «Діагностика стратегій поведінкової активності» (за допомогою опитувальника «Діагностика стратегій поведінкової

- у процесі їх підготовки до здійснення майбутньої професійної кар'єри виберіть ті, які найбільш активності» Л.І. Вассермана, М.В. Гуменюка [11];

- *психологічний практикум*: «Із наведених форм активності студентів важливі для студентів-психологів (використовується анкета «Професійна кар'єра студентів» (автори – Л. Карамушка, Т. Канівець) [3].

Корекційно-розвивальний компонент тренінгу: «Як забезпечити власну активність в процесі підготовки до здійснення майбутньої професійної кар'єри?»:

- *ділова гра*: «Співбесіда при прийомі на роботу психолога».

Підведення підсумків тренінгової сесії.

Тренінгова сесія 8. «Особистісний компонент психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»

Вступ до тренінгової сесії:

- *мета, завдання, організація тренінгової сесії;*

- *актуалізація позитивного досвіду участі в попередній тренінговій сесії.*

Змістовно-смысловий компонент тренінгу: «Зміст особистісного компонента психологічної готовності психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»:

- *робота в малих групах (з наступним міжгруповим обговоренням)*: Творче завдання «Як лідерські якості впливають на здійснення професійної кар'єри? Чи лише лідери можуть бути успішними в професійної кар'єри?»;

- *мультимедійна презентація (міні-лекція)*: «Поняття про суб'єктивний контроль (інтернальність) та особливості його вияву в основних сферах життєдіяльності особистості (виробничих, міжособистісних, сімейних стосунках; сферах досягнень та невдач, хвороби та здоров'я) (для підготовки презентації використовуються наявні літературні джерела [11]).

Діагностичний компонент тренінгу: «Діагностика основних складових особистісного компонента психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри»:

- *психологічний практикум*: «Діагностика лідерських якостей» (за допомогою опитувальника «Діагностика лідерських здібностей» Є. Жарикова, Є. Крушельницького [16];

- *психологічний практикум*: «Діагностика рівня розвитку суб'єктивного контролю» (за допомогою опитувальника «Діагностика рівня суб'єктивного контролю» Дж. Роттера (адаптація Е. Бажина, С. Голинкіної, А. Еткіна) [11]).

Корекційно-розвивальний компонент тренінгу: «Як розвинути особистісні якості, необхідні для здійснення майбутньої професійної кар'єри?»

- *робота в парах*: «Як я можу розвинути особистісні якості, необхідні мені для здійснення майбутньої професійної кар'єри психолога? Які форми роботи я можу використати для цього?»

Підведення підсумків тренінгової сесії.

Завершальна частина тренінгу включала такі складові:

- *рефлексивний аналіз*: «Якою мірою тренінг задовольнив мої очікування?»; «Які форми роботи на тренінгу мені найбільше сподобались (або не сподобались)?»; «Що нового я відкрив в собі, пройшовши такий тренінг?»;

- *побажання учасників тренінгу*: «Я бажаю тобі, щоб твоя майбутня професійна кар'єра ...».

Для формування заключної частини тренінгу використано розробки Л.М. Карамушки [15].

Окрім участі безпосередньо у тренінгу, студенти виконували *домашні творчі завдання*, які сприяли більш глибокому осмисленню обговорених на тренінгу проблем та їх «проекції» на свою власну активність. Наприклад, студенти виконували такі домашні завдання:

- написати резюме для прийому на роботу;

- провести інтерв'ю зі своїми знайомими (батьками, родичами, старшими друзями, викладачами тощо) щодо особливостей їх професійної кар'єри;

- у процесі взаємодії із різними організаціями, де працюють психологи (наприклад, школа, психлікарня, фірма тощо), визначити основні можливі етапи проходження психологом професійної кар'єри, описати їх особливості (вимоги, які висуваються, труднощі, «реальність» здійснення тощо);

- написати есе на тему «Моя професійна кар'єра» та ін.

ВИСНОВКИ

Апробація тренінгу показала доцільність його використання у вищих навчальних закладах для формування психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бондарчук О.І. Професійна кар'єра керівників шкіл: психологічний аспект / О.І. Бондарчук // Актуальні проблеми психології. Том 1 : Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К. : Міленіум, 2002. – Част. 6. – С. 86–89.
2. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2003. – 512 с.
3. Канівець Т.М. Комплекс методик для дослідження психологічної готовності студентів до здійснення майбутньої професійної кар'єри / Т.М. Канівець // Психологічні основи управління та організаційного розвитку в системі державної служби : тези VII Міжнар. наук.-практ. конф. з організаційної та економічної психології (23–25 верес. 2010 р., м. Луцьк) / за наук. ред. Л.М. Карамушки, Л.Я. Малімон, О.А. Філь, Т.М. Литвиненко. – Луцьк, 2010. – С. 60–61.
4. Канівець Т.М. Мотиваційний компонент психологічної готовності студентів вищих навчальних закладів до здійснення майбутньої професійної кар'єри: зміст, структура, рівень розвитку / Т.М. Канівець, Л.М. Карамушка // Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : зб. наук. праць / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2012. – Т. 1. – Вип. 34. – С. 264–272.

5. Канівець Т.М. Оцінка студентами доцільних форм роботи вищих навчальних закладів для формування психологічної готовності до здійснення майбутньої професійної кар'єри / Т.М. Канівець // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наукових праць. – Вип. 574. Педагогіка та психологія. – Чернівці : Чернівецький нац. у-т, 2011. – С. 79–85.
6. Канівець Т.М. Чинники та умови формування психологічної готовності студентів вищих навчальних закладів до здійснення майбутньої професійної кар'єри / Т.М. Канівець // Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія : зб. наук. праць / за ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. – К. : А.С.К., 2012. – Т. 1. – Вип. 33. – С. 48–52.
7. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М., 1996. – С. 123–127.
8. Могилевкин Е.А. Карьерный рост: диагностика, технология, тренинг : монография / Е.А. Могилевкин. – СПб. : Речь, 2007. – 336 с.
9. Молл Е. Управленческая карьера в России / Е. Молл // Проблемы теории и практики управления. – 1996. – №6. – С. 117–120.
10. Поплавська А.П. Дослідження психологічних особливостей кар'єрних орієнтацій військовослужбовців-офіцерів / А.П. Поплавська // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія. – К. : Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2005. – Ч. 14. – С. 43–47.
11. Райгородский Д.Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. пособ. / Д.Я. Райгородский. – Самара : ИД «БАХРАХ-М», 2002. – 672 с.
12. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти / за наук. ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки, Т.В. Зайчикової. – К. : Міленіум, 2004. – 264 с.
13. Сурякова М.В. Уявлення про професійну кар'єру майбутніх інженерів-металургів / М.В. Сурякова // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К. : Міленіум, 2008. – Част. 21–22. – С. 125–131.
14. Толстая А.Н. Управление карьерой в организации / А.Н. Толстая // Психология управления / под ред. А.В. Федотова. – Л. : ЛГТУ, 1991. – С. 49–62.
15. Технології роботи організаційних психологів : [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл. та слухачів ін-тів післядиплом. освіти] / за наук. ред. Л.М. Карамушки. – К. : ІНККОС, 2005. – 366 с.
16. Фетискин Н.П. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н.П. Фетискин, В.В. Козлов, Г.М. Мануйлов. – М. : Изд-во Ин-та психотерапии, 2002. – 490 с.
17. Шапиро Д. Конфликт и общение: Путеводитель по лабиринту регулирования конфликтов ; пер с англ. / Д. Шапиро. – Кишинэу : ARC, 1997. – 320 с.
18. Шевченко Н.Ф. Шлях до професійної кар'єри : науково-практичний посібник / Н.Ф. Шевченко, М.В. Сурякова. – Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2009. – 72 с.
19. Щотка О.П. Професійна кар'єра та практика її розвитку в організаціях освіти / О.П. Щотка // Актуальні проблеми психології. Том 1: Соціальна психологія. Психологія управління. Організаційна психологія : зб. наукових праць Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К. : Міленіум, 2002. – С. 89–83.
20. Энциклопедия психодиагностики: Психодиагностика взрослых. – Самара : ИД «Бахрах-М», 2009. – 704 с.
21. Schein, E.H. Career dynamics: matching individual and organization need / Reading / E.H. Schein. – MA : Addison – Wesley, 1978.
22. Super, D.E. A life-span, life-space approach to career development / D.E. Super : In D. Brown & Brooks (Eds.), 1990.

УДК 316.6

ТРЕНІНГ «ПСИХОЛОГІЧНІ УМОВИ РОЗВИТКУ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ»

Л.М. Карамушка

*член-кореспондент НАПН України, доктор психологічних наук, професор,
завідувачка лабораторії організаційної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

Т.Г. Фелькель

*аспірантка лабораторії організаційної психології
Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України*

У статті розкрито особливості проведення тренінгу «Психологічні умови розвитку лідерських якостей у майбутніх науково-педагогічних працівників». Наведено його мету, завдання, зміст та структуру. Детально описано інтерактивні техніки, які використовувались для проведення тренінгу.

Ключові слова: майбутні науково-педагогічні працівники; лідерські якості; тренінг; інтерактивні техніки.

В статье раскрыты особенности проведения тренинга «Психологические условия развития лидерских качеств у будущих научно-педагогических работников». Представлены его цель, задачи, содержание и структура. Детально описаны интерактивные техники, используемые для проведения тренинга.

Ключевые слова: будущие научно-педагогические работники; лидерские качества; тренинг; интерактивные техники.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важливою складовою підготовки аспірантів є, на наш погляд, розвиток у них лідерських якостей. Це обумовлено тим, що, як показує досвід роботи вищих навчальних закладів та науково-дослідних інститутів, значна частина випускників аспірантури після захисту дисертацій стають лідерами навчальних та наукових підрозділів, впроваджують наукові та науково-прикладні проекти.

Аналіз літератури засвідчує, що окремі психологічні аспекти лідерства знайшли відображення у працях зарубіжних, російських та українських учених, які присвячені розкриттю змісту та природи лідерства [2; 3; 4; 6; 8; 9], специфіці лідерства в різних професійних групах [10; 14],

Разом із тим, проблема розвитку лідерських якостей у майбутніх аспірантів, зокрема, в контексті розробки спеціальних тренінгових програм для розвитку лідерських якостей, не виступала раніше предметом досліджень.